

O ŠTRIGAMA, ŠTRIGUNIMA I KRSNICIMA U ISTRI

TOMO VINŠĆAK

Filozofski fakultet

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

10000 Zagreb, Lučića 3

UDK 398.47(497.5-3 Istra)

Pregledni rad

Review

Prihvaćeno: 15. 6. 2006.

Rad je nastao na temelju istraživanja koje je u razdoblju od 2003. do 2005. godine provela istraživačka skupina sastavljena od studenata etnologije i kulturne antropologije, kojoj se pridružio kolega Zmago Šmitek iz Ljubljane i kolegica Suzana Marjanić iz Zagreba, pod vodstvom Tome Vinšćaka. Studentsku su skupinu sačinjavali Mihaela Babić, Vanja Lovrić, Ivana Galetić, Tibor Komar, Korana Radman i Romana Hansal. Cilj je istraživanja bio zabilježiti vjerovanja o nadnaravnim bićima, kao i tradicijske metode liječenja i skidanja uroka s oboljelih ljudi ili stoke na području unutrašnje Istre. Prilikom istraživanja otkriveno je kako se upravo u našoj najrazvijenijoj županiji, Istri, sačuvalo obilje vjerovanja koja su u drugim hrvatskim regijama potpuno nestala. Otkrivene su i konkretne osobe koje se još uvijek bave šamanskim poslom. U analizi građe pokazat će se šamanski elementi u tehnikama koje se koriste kod liječenja oboljelih ljudi.

Ključne riječi: štrige, štriguni, krsnici, šamanizam, tradicijska medicina

Istraživanja su provedena na širokom prostoru središnje Istre, u sljedećim gradovima i selima: Motovun, Bale, Grožnjan, Hum, Kotli, Gračišće, Draguč, Vrh, Sovinjak, Šćulci, Zamask, Zamaski Dol, Bartolići, Brkač, Buzet, Mošćenice, Mošćenička Draga, Trebišća, Potoki.

Prigodom istraživanja najteže je bilo pridobiti povjerenje kazivača, koji su nekada bolovali od pojedinih bolesti, kako bi govorili o tome tko ih je i kako izliječio. Budući da su nas neki kazivači zamolili da njihova imena ne objavljujemo, u radu će se pojavljivati samo inicijali imena. Neki su kazivači

pristali na objavljivanje njihova imena i prezimena kao i na izvođenje pojedinih postupaka pred nama kako bismo ih vizualno dokumentirali. Kako bismo došli do podataka vezanih uz *štrige* i *krsnike*, intervju bismo započinjali s pitanjima koja, u prvi mah, nisu imala veze s tom pojavom u Istri. Za potrebe znanstvenih istraživanja, podaci o kazivačima mogu se dobiti u Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Naša prva kazivačica, gospođa J. (76 god.), nerado je govorila o bilo kakvom liječenju koje nije imalo veze s modernom medicinom. Na naše brojne upite samo je odmahivala glavom i smješkala se, no ipak je spomenula kako je postojao jedan čovjek, još dok je ona bila mala djevojčica u Medveji (odakle je rodnom), *ki je nešto gleda i namješta kosti molitvom*. Na naš upit kako su zvali tog čovjeka, odgovorila je: *a bilo je to na svake vie*, ali konkretniji odgovor o imenu i nazivu tog čovjeka od gospođe J. nismo mogli dobiti. U razgovoru o tradicijskom liječenju spomenula je jednu ženu iz Pazinštine koja je liječila reumu *spravljanjem* posebnog lijeka u obliku praha koji bi se posuo po tijelu oboljeloga i na taj način izvlačio bol iz zglobova. Ista se žena bavila i skidanjem uroka – *zavaroka*. Kad bi čovjeka boljela glava, vjerovalo se da je na njega bačen urok. Žena bi bacila užarene ugarke u vodu, oboljeli bi tu vodu popio i na taj se način oslobodio uroka. Kazivačica je spomenula kako je najopasnije hodati noću po *kružerama*, raskrižjima. Na upit gdje se *štrige* najčešće okupljaju, spomenula je Zamask i Zamaski Dol, jer su ljudi ondje znali vidjeti *leteća svjetla* u šumi i po gori koja tada nisu mogli logički objasniti.

Ispričala nam je i staro vjerovanje vezano uz Pazinsku jamu u koju bi, kad bi se napunila do vrha, bacili živu žrtvu, nakon čega bi se jama otvorila. Nije nam znala reći jesu li i ljude bacali u jamu kao žrtve ili samo životinje.

Kao dopunu našoj temi, spomenula je još i *fešte od blaga* koje su se održavale 17. siječnja na Sv. Antuna i 3. svibnja na Sv. *Krisa* (Križ). Na te dane nije bilo dozvoljeno *diranje u zemlju* i blago tj. nije se oralo ni vozilo.

Njezin je sin, gospodin S., također bio suzdržan pri spomenu *štriga* i *krsnika*, iako su nas uputili k njemu kao vrsnom poznavatelju te teme. Rekao je samo da se *štrige* prema pričanju starijih okupljaju kod tekuće vode i na raskršćima. Spomenuo je još i ženu u Zamaskom Dolu koja pomaže ljudima skidati uroke. Naglasio je kako on ne vjeruje u *štrige* i kako su takve priče pričali stariji suseljani ne bi li zaplašili djecu.

Naš je sljedeći kazivač iz okolice Motovuna bio konkretniji i otvoreniji, ali tek nakon našeg dogovora da nećemo otkriti njegovo ime i mjesto koje smo posjetili. Dobili smo mnoštvo zanimljivih informacija koje su kazivač i njegovi suseljeni iskusili u mjestu u kojemu žive.

Počeo je pričom o djevojci iz sela koja deset godina nije izlazila iz kuće nakon što joj je prijateljica odrezala čuperak kose. Izlazila je samo za vrijeme žetve, a bila je blijeda kao smrt, bez imalo živosti u sebi, hodala je poput *zombija*. Svako je jutro na njezin prozor slijetala svraka koja je nasilno htjela ući u kuću. Djevojčini su je roditelji svaki put uspješno otjerali. Nakon deset godina odvezli su je u Zagreb kod neke iscjeliteljice, nakon čega je djevojka ozdravila. Tih se deset godina svojega života uopće ne sjeća. Danas živi uobičajenim životom, udana je i ima djecu.

Ovaj je kazivač potom spomenuo svoju susjedu koja ima oko pedeset godina i petkom noću, obučena u crveno, odlazi na seosko groblje. Jednog su dana suseljeni pronašli kuhano jaje u *važu* na grobu njegove obitelji. Pretpostavljaju kako je to ona ostavila, a kad smo kazivača upitali zašto se boje kuhanog jaja, rekao nam je kako se svašta loše može izleći iz tog jajeta. Dalje nam o tome nije želio govoriti. No, kad bi išao u vinograd ili u polje i nju sreo putem, vratio bi se kući i taj dan ne bi ništa radio jer vjeruje da mu se može nešto loše dogoditi i da posao kojeg bi se uhvatio sigurno ne bi uspio.

Nakon nekog vremena, kazivač se potpuno opustio u našem društvu. Pričao nam je o svojim *problemima* u kući, kojima su svjedočili svi ukućani: paljenje i gašenje svjetla noću, otvaranje i zatvaranje vrata, lupanje iz podruma i čudni zvukovi u glavnom hodniku kuće (glasanje teleta kao da ga kolju), a i sam kazivač, koji je inače snažan čovjek, pao je u krevet potpuno iznemogao i bio uvjeren kako je došao kraj njegova života. Zbog svih su ovih problema pomoć potražili od jedne žene iz Trsta koja je profesionalka u tome poslu. Koristila je zemlju s groblja, tamjan i željezne češljeve. Kazivač je rekao da je ujutro znala izgledati kao da se borila s tisuću beštija. Skinula je uroke s kuće i riješila gazdine *probleme*. Uzroke ne znamo, ali je žena iz Trsta upozorila našeg kazivača na duh žene koju je prije trideset godina u štali pored njegove kuće ubio vol. Nažalost, nismo upoznali ženu iz Trsta, iako je baš taj dan ponovno trebala doći u goste.

Kao i gospođa J., i kazivač iz okolice Motovuna nam je rekao da prije noću nije bilo poželjno izlaziti van, sve dok ujutro prvi puta ne zapjeva pijetao. Još je nadodao kako mu je otac jednom rekao da, kad pukne *gužva* na jarmu, neka je zakopa jer se time mlata *štrige* noću na raskrižjima, a kad smo ga pitali protiv koga su se borile *štrige*, rekao je da su se borile dobre protiv zlih. Na upit o mjestima na kojima se *štrige* okupljaju, i ovdje smo dobili isti odgovor - na raskrižjima i izvorima vode.

Za razliku od gospođe J., koja o *krsnicima* nije htjela previše govoriti, naš nam je kazivač ispričao kako su *krsnici* ljudi rođeni u bijeloj posteljici te da mogu biti i muške i ženske osobe koje imaju nadnaravne moći, a iscjeljuju molitvom i ljude i stoku. Uputio nas je do našeg sljedećeg kazivača za kojeg nam je sa sigurnošću tvrdio da je *on krsnik*. Upozorio nas je na dogovor o šutnji tj. da ne smijemo otkriti njegovo ime niti reći gospodinu kod kojeg nas je uputio da nas on šalje, jer ćemo ispaštati svakojake posljedice.

Naš je sljedeći kazivač bio *krsnik* iz Motovuna star osamdeset i dvije godine. U početku nije želio razgovarati s nama o svojim iscjeliteljskim sposobnostima. Pokušao nas je odvratiti, govoreći nam kako ne zna dobro govoriti hrvatski, međutim, zahvaljujući upornosti i dobroj upućenosti u zadanu problematiku, naš se kazivač *krsnik* otvorio i time smo došli do vrlo važnih i zanimljivih podataka.

Saznali smo da je iscjeliteljski dar dobio na misi *Polnočki* dok je gledao u svećenika koji je ispijao kalež koji simbolizira krv Isusovu. *Krsnik* nam je potvrdio kako *krsnici* mogu biti i muškarci i žene, koji žive u vjeri i poštenju, liječe stoku i ljude isključivo molitvom, te za izlječenje nikada ne uzimaju, niti traže bilo kakvu naknadu. Kod težih bolesti, uz bolesnog mole još barem dva do tri *krsnika*. Mole se Bogu, ali i svecu zaštitniku. Svećenici su prema ovom načinu iscjeljivanja skeptični, na što se naš *krsnik* ne obazire previše, jer kaže: *Ja činim dobro i živim u vjeri u Boga.*

Svoju je sposobnost liječenja prenio na jednu ženu iz Motovuna koja je postala *krsnikom* na Badnjak 2003. godine. Ta je žena bila iz obitelji u kojoj je nekada jedan član bio *krsnik*. Ako bi prenio svoje znanje na nekoga tko nije iz obitelji gdje je prije bilo *krsnika*, tada bi on zauvijek izgubio svoju moć.

Na naš upit o ženama koje skidaju uroke ugarcima i vodom, potvrdio je kako zna da postoje i samo odmahnuo rukom.

Istraživanja smo nastavili u selu Bartolići u blizini Motovuna gdje su nas u kući Elia Benčića dočekali gotovo svi stanovnici malenog sela. Ispričali su nam kako je vlasnik kuće u kojoj oni sad žive bio *štrigun*, koji je zaklao desetero od dvanaestoro svoje djece, a noću je znao mučiti i sisati prsa i ostaloj djeci u selu. Naš se kazivač sjeća, dok je bio dijete, kako je noću znao osjetiti da mu netko sjedi na prsima i *mori ga*, a ujutro, kad bi se probudio, imao je natečene bradavice. Kad je taj *štrigun* umro, a to je bilo u prvoj polovici 20. stoljeća, djed našeg kazivača stavio mu je pet čavala u usta, pokopali su ga s licem prema dolje i stavili mu teški kamen na lijes, zbog vjerovanja da se nakon smrti ne *povampiri* i dalje nastavi napadati ljude.

Ovi kazivači su nam također rekli da se dobri *krsnici* rađaju s bijelom posteljicom, a ako se rode u crnoj i s repom, nazivaju ih *štrigunima*.

Kazivačica iz iste kuće nam je rekla kako su se kao djeca bojali *krsnika* iz susjednih sela. *Krsnik* vlastitog sela je dobar za stanovnike svoga sela, ali ne i za susjedno selo te ga oni iz susjednog sela mogu smatrati *štrigunom*. Prema kazivanju ljudi u tom selu, znalo se dogoditi da *štrigun*, kako ne bi naudilo ljudima, nosi u džepu jaje koje bi popio kada bi ga uhvatila želja da naudi ljudima. Također bi se znalo vidjeti kako *štrigun* šeće selom grickajući grančicu samo da odvrati želju od zlih namjera.

Prema vjerovanjima i kazivanjima ljudi iz više istarskih sela¹, *krsnici* imaju sposobnost napuštanja tijela za vrijeme sna ili prilikom gubitka svijesti. Tada im iz usta izlazi neki insekt, gusjenica, *bakula* ili *štriga*. Kazivačica nam je ispričala događaj koji je doživio njezin djed dok je bio mlad. Djed kazivačice kosio je sijeno sa svojim prijateljem koji je bio *krsnik*. Nakon obavljenog su se posla legli odmoriti. Djed se prvi probudio i primijetio da nekakva *bakula* ili gusjenica ide prema prijateljevim ustima koji je još uvijek spavao. Pokušao je maknuti *bakulu*, no ona se uporno vraćala; pokušao je probuditi prijatelja, no ni to mu nije uspjelo. Nakon što je *bakula* ipak ušla u *krsnikova* usta, ovaj je otvorio oči i rekao djedu naše kazivačice: *da nisi pustio bakulu da mi uđe u usta ne bi se nikad bio probudio*.

Kazivačica nam je također rekla da se *bijeli krsnici* sastaju na raskrižjima gdje se bore protiv *crnih krsnika* s ručicama od jarma ili *gužvama* i *trtama*. Takve smo podatke dobili u većini sela u Istri. Borba na raskrižjima za

¹ Zamask, Zamaski Dol, Bartolić, Sovinjak, Vrh, Šćulci

obične je ljude nevidljiva, ali ono što se za vrijeme borbe osjeti, to su čudni zvukovi koji plaše svakog tko ih čuje.

Na pitanje o tome što su sve *štrige* radile, naša nam je kazivačica ispričala o jednom događaju, kojeg je njoj ispričala njezina majka. Ona se tog događaja sjeća iz svog djetinjstva dok su živjeli u kući njihove susjede. Majka naše kazivačice imala je mlađeg brata koji je bio jako slab i nije mogao jesti. Obitelj je poslala djeda po pomoć *krsniku*. *Krsnik* je izmolio određeni broj molitvi i poslao djeda kući, rekavši mu da će ga putem kući pratiti veliki pas te da se ne okreće, već da ide ravno kući i da će djetetu sutradan ujutro biti bolje. Tako se i dogodilo. No, za dva dana dijete je opet prestalo jesti. U međuvremenu je prabaka naše kazivačice, u pregradi između soba, pronašla komad robe od susjede u čijoj su kući živjeli. Potom je uzela djetetovu potkošulju i taj komad robe i zajedno ih stavila u lonac kipuće vode i kuhala. Za vrijeme kuhanja je drvenom vilicom probadala i miješala, zatim je to izvadila i razrezala nožem i ponovno bacila u lonac. Sutradan je njihovoj susjedi bilo loše. Ona je upalila vatru na ognjištu jer se *tresla od zimice*, legla na ognjište i zapalila se. Čuli su njezine jauke i krenuli joj pomoći. Stradala susjeda nije htjela da pozovu doktora već njezina sina. Oni ju nisu poslušali već su poslali po doktora, ali je i sin došao, bez da ga je itko pozvao. U trenutku kad je došao doktor susjeda je izdahнула. Odjeća u loncu je bila čitava iako ju je prabaka izrezala na rezance dan prije. Obitelj kazivačice vjerovala je, kao i sama kazivačica, da im je susjeda bila *štriga* i da je zato tako nesretno skončala. Nakon što je *štriga* umrla, dijete je počelo normalno jesti.

Jednom su *štrigunu* stavili čavle u usta kako više ne bi imao moći. Kasnije je tijekom kazivanja kazivačica još jednom spomenula čavle koji su se također stavljali u usta kako bi se spriječilo da moć *štriguna* bude prenesena nekom drugom tj. da ne ide u nasljedstvo. *Štriguni* su nekad dolazili preko noći i ispijali ljudima krv iz prsa.

Prema vjerovanjima i kazivanjima, štrigun može biti u obliku *bakula* koji mu izlazi iz usta dok spava, zatim kao vlas kose ili kao mačka.

Za zaštitu od štriguna ljudi su nosili križ, stavljali ogledalce ispod jastuka, jer se smatralo da bi se *štrigun* preplašio kad bi vidio svoj odraz. Prije odlaska na spavanje bilo je dobro zabiti nož u ulazna vrata kako štrige i štriguni ne bi mogli ući. Također, pod prag se stavljala neka amajlija, a u

džepu se nosila vrećica čiji je sadržaj znao samo *krsnik*, budući da ju je on pripravljaio. Prema kazivanjima, i *štrigun* može pomoći ako želi, ali ukoliko pomogne, za par dana napravi neko zlo. Prema vjerovanjima, *štriguna* treba dobro prestrašiti, pa više neće činiti zlo.

Vjerovanja u *štrige* i *štrigune* vrlo su zastupljena u okolici Motovuna o čemu nam je govorio kazivač iz Livada. Dok smo se upoznawali s našim kazivačem, nismo primijetili da ima poteškoća u govoru. Čim smo načeli temu, kazivač je počeo zamuckivati, gutati slinu, žmirkati očima i cijelo se vrijeme vrpeljio. Bilo je više nego očito da mu je teško prisjećati se svog djetinstva i govoriti o *štrigama* i problemima za koje vjeruje da su mu one nanijele. Naime, na njega su *štrige* prvi put bacile urok još dok je bio novorođenče, što je moglo završiti kobno. Majka mu je otišla u drugo selo *krsniku* po pomoć koji je, prema kazivanju, uspješno skinuo urok s djeteta i spasio ga od sigurne smrti. Rekao nam je i kako *štrige* najviše napadaju nemoćne i dobre osobe. Jedanput su mu prevrnule kola puna sijena na ravnoj cesti. Za zaštitu od *štriga* kazivač stavlja nož pod krevet.

Osim *štriga*, dok je bio dijete, noću su ga grizle *morine*, no s njima se borio i nisu mu uspjele ostaviti otisak. Njegova bi se mlađa sestra, koja nije imala snage boriti se, ujutro probudila preplavljena modricama na rukama, prsima i drugim dijelovima tijela.

Kazivač nas je uvjeravao kako ga *štrige* tlače cijeli život. Nisu ga mučile jedino kad bi bio daleko od svog rodnog kraja, npr. na odsluženju vojnog roka, no, čim bi se približio svom rodnom kraju problemi bi ponovno počeli. Još od osme godine života svaki put kad prolazi *kružerama* osjeti strašne glavobolje, a kad dođe kući sav je iscrpljen i padne u krevet.

Žene koje su *štrilige* mogu skidati uroke na daljinu. Također, to mogu i *krsnici*, samo im je potrebno odnijeti osobni predmet oboljelog, pramen kose, sliku i slično.

Naša nam je sljedeća kazivačica rekla kako se na vrhu sela nalaze četiri staze, gdje su se noću sastajali *krsnici* iz triju sela. Nije znala reći što su tamo radili, ali je sigurna da su se tamo sastajali, jer su ih vidjeli ljudi iz sela. Kad smo je upitali za *štrige*, odgovorila je da je *štriga* bilo, a da ih ima i danas te da one ljudima i životinjama *slabo rade*.

Kazivačica je navela kako su imali svinju koja nije htjela jesti, pa su je prodali nekom čovjeku u Pazinu. Nakon nekog vremena sreli su tog čovjeka,

koji im je rekao da je svinja dobro i da jede najviše u svinjcu. Njenom je ocu to bilo sumnjivo te je otišao nekoj ženi, koja mu je rekla da je jedna baba u selu to napravila. Ona kod kuće napravi istu hranu koju oni daju svinji, ali se iznad nje moli i *iskriža* ju te kriomice daje svinji, koja nakon toga prestaje jesti. Rekla im je da nisu trebali prodati svinju, već su trebali prvo doći k njoj.

Prisjetila se kad ju je kao dijete, svu otečenu po vratu i licu, teta odvela na magarcu u Motovun nekoj ženi koja *dela vodu za škontraduru*. Ta žena je molila, križala i nožem *rezala* vodu te joj dala piti iz šalice s tri strane. Dala joj je i nekakav prašak koji se stavi u vodu, kojim je ispirala grlo i usta dva puta na dan. Nakon četiri dana oteklina je splasnula. Htjela je popiti čašu vode, a iz usta joj je počeo curiti *gnoj i đubar*.

Nadalje, kazivačica je ispričala kako je u selo jedanput došao neki nepoznati mladić. Legao je ispod stabla, a dok je spavao u usta mu je uletjela oveća muha. Svi su pomislili kako je on *štrigo*. Nakon nekog vremena muha je izletjela iz njegovih usta i on se probudio. Bilo mu je neugodno što su ljudi vidjeli tko je on. Brzo je otišao iz sela. Kasnije su saznali da je taj mladić ubio trudnu ženu na mostu u Koprnu.

Ispričala nam je kako su i oni u svom selu imali *štriga*. On je sa sobom uvijek nosio jaje u koje bi puhnuo tri puta kad bi sreo neko dijete pa bi ga bacio. Jedanput je sreo samu kazivačicu, puhnuo u jaje tri puta i bacio ga. Ona je uzela jaje i odnijela ga kući. Pokazala je jaje majci, a majka joj je rekla kako bi ju *štrigo* pojeo da nije bilo tog jajeta. Kad su razbili jaje, iznutra je bilo crno.

Također nam je rekla kako su postojali *krsnici*, ali nam nije htjela više pričati o njima, te kako su se vile noću sastajale na raskršćima.

Kako su nam ljudi s kojima smo razgovarali više puta spomenuli Zamask kao mjesto gdje ima najviše *štriguna*, krenuli smo prema Zamasku. Selo se sastoji od desetak kuća a ima i tri crkvice. Glavna je posvećena Sv. Mihovilu. Po dolasku, ispred nas se pojavila skupina muškaraca, koji kao da su jedva dočekali da se netko nov pojavi u njihovu selu. Kad smo našim domaćinima rekli što je tema našega istraživanja, najstariji se od njih nasmijao i rekao kako su njihovi stari vjerovali u *štrige* i *krsnike*, ali da oni danas

postoje samo kao priča za malu djecu. Nakon nekog vremena nastavio je pričati o tome kako su prije u selu postojali *krsnici* koji su se rađali u bijeloj posteljici koju bi mu onda zašili ispod pazuha. Onaj koji se rodi s repom i u crnoj posteljici taj je bio *štrigo*. Nekada je, u vrijeme prije Drugoga svjetskog rata, u selu uvijek bio samo jedan *krsnik*, koji je štitio suseljanae od *štrigona*. Taj je znao tko je sve *štrigo* u selu. Kad bi ga suseljani upitali da im pokaže *štrigone*, uputio bi ih da, ako se usude, odu noću na raskrižje putova te stave vile ispod brade. Oko njih bi tad prolazili *štrigoni* i zapitkivali ih: *Što radiš ovdje tiću obješeni?* Na to im nije smio odgovoriti, niti ih išta pitati, jer bi umro. Prema vjerovanju, vile koje je držao pod bradom probile bi mu glavu. Ako bi ostao priseban i cijelo vrijeme šutio, tada bi svima mogao vidjeti lica i znati tko je sve *štrigo* u selu.

Prema kazivanjima, *štrigone* su pokapali s licem prema dolje i čavlima u ustima. Znali su im koji put okovati usta i lice željeznom brnjicom, jer su vjerovali kako se *štrigoni* mogu povampiriti nakon smrti. Taj smo podatak pokušali provjeriti kod arheologa koji su u to vrijeme imali iskapanja na srednjovjekovnim lokalitetima u blizini Bala. Kolega Milošević iz Splita, koji je bio voditelj iskapanja, nije mogao potvrditi da su igdje naišli na grob gdje bi pokojnik bio pokopan s okovanom glavom. Očito je kako se ovdje više radilo o vjerovanjima nego o stvarnom činu okivanja *štriguna*. Kako smo se opraštali s našim kazivačima iz Zamaska, oluja je bila sve tiša i tiša da bi na kraju potpuno prestala.

U blizini Zamaska, u Zamaskom Dolu živjela je teta Roža. Tada je imala oko sedamdeset i pet godina, bila je vrlo susretljiva. Nažalost, teta Roža je umrla krajem 2005. godine ne dočekavši objavljivanje ovoga teksta. U Zamaskom Dolu živjela je preko pedeset godina, a trideset se godina bavila skidanjem uroka s ljudi i životinja. Prije nego li je naučila skidati uroke, išla je jednom čovjeku moliti za ozdravljenje svoga muža. On joj je rekao da će na povratku kući vidjeti tri predmeta koja ne smije uzeti a muž će joj ozdraviti kad dođe kući. Putem kući, uz cestu je vidjela *dva facola za na glavu, ljepše vidjela nisan*, trećeg predmeta se ne sjeća, a kada je došla kući muž je bio zdrav.

Prisjetila se priče iz djetinjstva, o čovjeku iz susjedstva za kojega su vjerovali da je *štrigo*. Jednoga je dana osjetila njegov dodir na ramenu, srušila se na pod, a kada je došla kući saznala je da je on upravo umro.

Skidanje uroka učila je tri godine od jedne žene iz Zrenja kojoj je to znanje prenio njezin muž. Kako bi nekome pomogla ne mora ga vidjeti niti biti s njim, mora samo znati njegovo ime i biti sama dok moli kako se ne bi zabunila pri molitvi. Time je pomogla dvadeset i četirima ženama u jednom staračkom domu. Molitve za ljude i životinje gotovo su iste, a razlikuje se utoliko što se za životinje moli njihovim zaštitnicima, sv. Antunu opatu i sv. Roku te se na kraju molitve ne kaže *amen*, jer, kako je navela, *životinje nisu krštene*.

Ona moli trinaest Očenaša, trinaest Zdravomarija i trinaest Slavaocu, a dok moli Očenaše baca ugljene u vodu. Nakon svakog Očenaša baci jedan ugljen u vodu pa ga prekriži. Ako ugljeni *zacvile* i padnu na dno znači da je urok bačen i ona onda može toj osobi pomoći. Ugljen baca tamo gdje stoka ne može doći, a voda se daje urečenima i oni je moraju okusiti *s tri kraja* prije nego sunce zađe.

Ovdje donosimo tekst molitve kojom je teta Roža liječila ljude, kojeg nam je dopustila prepisati i objaviti:

Prekrižit se:

*Ću molit Očenaš i Zdravo
Marijo zo one duše ki so
od tega zla.*

*Ću glet za škontraduro
sveti Kuzam i Dumjan
i sveti Benedit
i Majka Božja od zdravlja
ki ima trinaest gracij pre Bogom.*

*Sad ću molit trinaest Očenaša za tega sveca (ime osobe)
za svaki Očenaš jedan ugljen hitit u vodu
trinaest Zdravehmarij za tega sveca (ime osobe)
trinaest Slavaocu za tega sveca (ime osobe)*

*Sad ću molit pet Očenaša
pet Zdravehmarij
za se one duše ki so u mukah pregatrskehki (purgatorijskih)
ki se nikad nijedan zanje ne domisli*

*Sad ću molit jeno Vero za tega sveca (ime osobe)
I na kraju prekrižit se
- ne nosit vodo ća pole sonce zad.
I vodu nosit po dlanu
I sa njom se malo podije
i umije lice. Stavlja se u kavu.*

Gospođe Rože više nema među živima, a svoja znanja nije uspjela prenijeti na nasljednika.

Drago Orlić je još prije dvadesetak godina (Orlić, 1986) prikupio i tiskao vrlo zanimljivo gradivo o ukorijenjenosti i životnosti tradicije vezane uz *štrige* i *štrigune* u Istri. Ovdje donosimo izbor iz tog gradiva te *štorice* koje se uklapaju u kontekst kazivanja zabilježenih u zadnjih pet godina istraživanja u Istri.

Štrige i štriguni su najbliži pojmu vještica. Štrigun se rodi u črnem mihuru koji se potom sašije pod pazuh. Bez tog črnog mihura ili u drugoj varijanti crne kugle s kojom se rađa, gubi moć. Štrige i štriguni su opaki i vrlo opasni i po život ljudi, a piju i krv. Štriga se rodi s repom. Pojavljuje se u raznim životinjskim oblicima. Sijela i obavezna sastajališta su im poslije 11 sati navečer (ali i u 11 sati ujutro) na raskršćima (križine, kružere, krožerije). Djelatnost štriga i štriguna se očituje u tri vida: tuku se međusobno, čine zlo ljudima, i trće, kao najbitnije, tuku se sa svojim zakletim neprijateljima – krsnicima (Orlić 1986:10).

Najbolja obrana od *štriga* i *štrigina* je *križ-križina*, *križ salamun*, *salamunski križ*, *križ-papaliž*. Treba ga nacrtati iz jednog poteza. Takav ucrtani ili zakucani križ na vratima štiti kuću od *štriga* i *štriguna* (Orlić 1986:10).

Postoje i osobe koje se zovu *štrolige*. Premda su po nazivu slične *štrigama* njihova se djelatnost razlikuje od one koje izvode *štrige*.

Štroliga je vračara. Često može pomoći, i tim ženama se redovito odlazi po savjet ili lijek. No, neke mogu začarati – štroligati i na zlo učiniti. One su u osnovi ipak, posrednik između zla i dobra. Znaju načiniti, to načiniti vrlo je često u svim tim pričam, u smislu nalaženja rješenja i lijeka za bolest ili nevolju. Štrolige najčešće gase roke, ubacujući glenje u čikaru s blagoslovljenom vodom ili vodom izmiješanom s uljem (Orlić 1986:8).

Glenje je gorući žar koji se uzima s ognjišta i ubacuje u posudu s vodom. Svaka žeravica dobije ime po nekom od mogućih neprijatelja koji su stavili uroke. Ukoliko na spomen imena žeravica ubačena u vodu ispusti karakterističan zvuk, to je znak da je taj stavio urok. Najveći učinak ima ona voda koja je uzeta sa sedam različitih izvora. Voda se prilikom uzimanja ne smije okrenuti unazad. Kada bi se okrenulo, voda više ne bi imala nikakvu moć. Takvom je vodom dobro umivati lice, a preporučuje se malo je popiti za zdravlje.

Ponekad je na terenu teško razlikovati govore li kazivači o *štrigama* ili *štrologama*. Za nekoga u selu, kojemu je *štrologa* pomogla ona je dobra, a za drugog iz istog sela ona je *štriga* jer misli da mu može nauditi.

U Kanfanaru je zabilježeno vjerovanje o znacima raspoznavanja hoće li tko biti *štrigun*, *krsnik* ili *mora*. *Kušeljaju u Kanfanaru da se križnjak rodi u biloj košulji, ili s crlenom beritom. Štrigun se rodi u crnem mihu, a more i štrige se rode z repom. Povidaju još da žene, ke nimaju dlak na pizdi, su more* (Orlić 1986:39).

Krsnik (kršnjak, križnjak, grišnjak) veliki je protivnik, neprijatelj štrig i štriguna. On brani ljude. Svakodnevno, odnosno svake noći na raskršće u borbu sa štrigama. U borbi i on poprima isti lik kao štrige i štriguni (pas, mačak, vol) ali je bijele boje ili šaren, dok su njegovi protivnici crne boje. Jak je za 12 štrig (Orlić 1986: 10).

Krsnik se rađa u bijeloj košuljici, ili sa crvenom kapicom. I košuljica i kapica se zakrpaju pod pazuhom ili objese oko vrata kao kolajna. To se zove janjuš.

Ako babica po porodu poviče: Rodija se je krsnik!, on to neće biti, ali ako ga babica zataji, prešuti, on će to postati u sedmoj godini. Tada dođu drugi krsnici i pozivaju ga poimenice. Ako ga roditelji ne otkriju i kažu Ni ga doma! Na tri poziva, dječak neće postati krsnik. Njegovi nesuđeni drugovi tada uzvikuju: Da ga nebi bilo doma nikad već! i odlaze.

Krsnik i liječi. U nekim pričama zna biti i zao (Orlić 1986: 10-11).

Krsnik liječi ljude i stoku.

Krsnici imaju najveću moć u vrijeme ljetnog solsticija tj. oko Ivanja.

Za Čubu iz Orlića su govorili da je krsnik, da se je zlega u mihuru s beritom i da ga je babica zatajila. A on je, pak, govori da su za Svetog

Ivana krsnici najmoćniji, najžešći, a štrige da se zapru u crne školje i ne laze z hiž.

4. pomajića tamo zgorun tri puta po devet komuni daleko i još dalje, povidaju stariji, da teg dana sunce sviti i dan i noć. Za Ivanje dan tuče noć, a dobro slabo (Orlić 1986:115).

Ovdje se vidi veza između krsnika i sunca. Kada je sunce najjače i krsnik je najjači, on je solarni junak.

Ako krava šepa smatra se da je urečena, te se zove krsnik. Kravu gospodar popelja na njivu. Kadi krava stane s boson nogon, poli te stope klekne krsnik i z kosirom po tragu od stope zriše tu zemlju. Zvadi je van i ti busen zemlje ubrne znaopako.

Blago je zličeno, ne šeplje više (Orlić 1986:27).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Podrijetlo imena štriga i štriguna Eliade (1983:118) traži u latinskoj riječi *striga*, «vještica». U rumunjskome je riječ *striga* postala *strigoi* što znači «vještica». Živi *strigoi* rođeni su s košuljicom, a kada dođu u zrelo doba, stavljaju je na sebe i postaju nevidljivi. Posjeduju nadnaravne sposobnosti i mogu prolaziti kroz zatvorena vrata. Zli su kao i vještice i nanose zlo ljudima i stoci.

Predaja o *krsniku* poznata je u Istri, Hrvatskom primorju i Kvarnerskim otocima. Javljaju se pod nazivima *krsnik*, *kresnik*, *kršnjak*, *krisnik*, *skrisnik*, *grišnjak* (Šešo 2002/2003).

Podrijetlo i pojavu *štriga* i *krsnika* u Istri možemo tražiti iz više izvora. To mogu biti prežitci starih pretkršćanskih poganskih kultova i vjerovanja. Što se slavenskoga svijeta tiče, poznati su pod istim ili sličnim nazivima kod svih Južnih Slavena. Zbog toga bi im se podrijetlo moglo tražiti u pretkršćanskim vremenima.

Krsnike iz Istre i njihovu borbu protiv štriguna, putovanja u snu, rođenja u košuljici, buku za vrijeme borbe koja plaši ljude možemo staviti u kontekst pretkršćanskih indoeuropskih kultova. U svojoj raspravi o pojavi *kresnika* u Sloveniji, Šmitek se oslanja na radove Mikailova, Ivanova i Toporova. Polazeći od osnovnog mita o dvoboju nebeskoga boga gromovnika Peruna i njegova suparnika, htonskog božanstva Velesa, dolazi do zaključka kako mjesto

krsnika/kresnika treba tražiti u samoj jezgri protoslavenske i baltoslavenske mitologije (Šmitek 2004:139-141). Prema tome, *krsnik* bi zamijenio Peruna u vječnoj borbi sa zmijskim kraljem, zmajem Velesom. To bi bila degeneracija osnovnoga mita pod utjecajem kršćanstva. Ta bitka traje od početka svijeta i nikada ne prestaje. Kad god zmija napusti svoje mjesto i krene na goru, tada je Perun udara kamenom munjom i vraća dolje u duplje uz vodu, gdje joj je i mjesto. To je vječna borba između dobrog i slabog, Peruna i Velesa, *krsnika* i *štriga*. Tako bi *krsnik* imao tri kronološke sekvencije: vrhovno božanstvo, dobri demon, a na kraju je postao dobronamjerni heroj.

LITERATURA

ELIADE, Mircea (1983): *Okultizam i pomodne kulture. Eseji s područja komparativne religije*. Zora, GZH, Zagreb.

ORLIĆ, Drago (1986): *Štorice od štrig i štrigun*. Istarska naklada, Pula

ŠEŠO, Luka (2002-2003): O krsniku: od tradicijske pojave u predajama do stvarnog iscjelitelja. *Studia ethnologica croatica*, vol 14/15, 23-53. Zagreb.

ŠMITEK, Zmago (2004): *Mitološko izročilo Slovencev. Svetinje preteklosti*. Študentska založba, Ljubljana.

ON ŠTRIGE, ŠTRIGUNI AND KRSNICI ON ISTRIAN PENINSULA

Summary

This paper presents ethnographic material collected during recent field research on Istrian peninsula in the period from 2000 to 2005. *Štrige*, *štriguni* and *krsnici* can be anthropologically analyzed in different ways. They can be observed as parts of traditional medical practice, since *štrige* and *krsnici* can heal people and cattle. Stories of *štrige* and other mythical creatures also form a part of oral traditional literature. And thirdly, *štrige*, *štriguni* and *krsnici* are mythical creatures linked to pre-Christian, pagan times, before Croats accepted Christianity. They are traces of memory of the mythical battle between sunny, celestial, thunder god Perun, and the giant snake from the underworld, coming from the dark part of the year. This battle is continual since the beginning of time, and every time the snake abandons its place and starts its journey upwards, up the hill, Perun strikes it with his stone lightning and sends it back deep into the water, where it belongs. This is the eternal battle between good and evil, Perun and Veles, *krsnik* and *štriga*.

Key words: *štriga*, *štrigun*, *krsnik*, shamanism, traditional medicine